

Kunne vore nuværende Forpagtningsforhold tilfredsstille de Fordringer, som et fremadskridende Agerbrug maa gjøre?

Foredrag, holdt i det Kgl. Landhuusholbnings-Selskab den 16de Januar 1861
af Statsraad A. Valentiner til Gjeddesdal.

Det vil ikke forundre Nogen, som kjenner vore Landbosforhold og elsker sit Fædreland, at jeg drager et Forhold, som fortjener offentlig Drøftelse, frem paa dette Sted, hvor de Mænd ere forsamlede, som repræsentere Besiddelsen, Formuen og Kundskaben, som altsaa er det eneste rette Forum, hvor en saadan Sag kan finde sin Afgjørelse. Jeg gjør det saameget hellere, da jeg veed, at hvad der vil mangle min Fremstilling i Klarhed og Fuldstændighed, det vil blive erstattet ved den Discussion af de Mænd, som kjende Sagen og have tænkt over den, og det er netop denne Discussion jeg har ønsket at fremkalde.

For vort Fædreland er Intet saa vigtigt som Agerbruget og intet Formaals egner sig mere for vort Selskab, end Agerbrugets Fremme og Bortryddelsen af de Hindringer, som staae i Veien for Agerbrugets frødige Udvikling; derfor skal jeg søge at opklare et praktisk Forhold, som egner sig til at understøttes af Selskabet.

Saaalænge Agerbruget stod paa et lavt Trin, dyrkede enhver Gier sin Jord selv, og det kunde han let, fordi en Karls eller høist en Padesfogeds Kundskaber vare tilstrækkelige

til en større Eiendoms Drift, og Fordringerne til Livet vare ikke større, end at det tarvelige Udbytte, som man paa den simple Maade aftvang Jorden, kunde tilfredsstille dem. Men Fordringerne til Livet stige og med dem steg Indsigten i Jordens Dyrkning, for at kunne tilfredsstille dem; saaledes udmærkede især først dette Aarhundrede sig ved, at Agerbruget Skridt for Skridt fik frem og bragte især i det sidste Decennium Eiendomsbesidderne Formue og Velvære. Men denne Velvære bevægede Mange til at overlade Arbeidet, Ansvar og Risiko ved Jordens Dyrkning til Andre, imod at overlade dem det Udbytte, som de kunne faae af Jorden, for en bestemt aarlig Afgift, som er den Rente af Eiendommen, Besidderen har for sine udlagte Penge.

Dette Forpagtningsforhold er fuldkommen rigtigt, har, saaledes som det har udviklet sig, tilfredsstillet paa Agerbrugets tidligere Standpunkt og kunde tilfredsstille fremdeles, dersom man havde taget tilbørligt Hensyn til, at Jorden først faaer Værdi ved Arbeide og Gjødning og at den Mand, som skal anvende begge Dele i tilstrækkelig Grad, kun kan søle Opfordring dertil, naar han har Ud sigt til at faae sit Arbeide og sine Udlag med Rente tilbage.

Nu spørger jeg: Ere vore Forpagtningsforhold saaledes, at de give Forpagteren Sikkerhed for, at han kan indvinde Penge og Arbeide, som han har anvendt til Forbedringer, i den korte Tid, der er anvist ham? Enhver, som kender vore Landboforhold, maa svare Dem nei! og enhver Forpagter, som har sat en større Kapital i et omfattende Foretagende, vil sige Dem, at han har betalt dem af sin egen Lomme. Altsaa maa Forpagteren paa Forholdenes nærværende Standpunkt indskrænke sig til den simpleste Drift, ikke udføre andet end lidet bekostelige Forbedringer, som i kort Tid betale sig, som f. Ex. Mergling, den nødvendige Udgravning, lidt kunstig Gjødning, kort sagt han maa holde Jordens Produktionsevne nogenlunde i Balance; ved

Siden deraf maa han søge ved dyb og omhyggelig Behandling at afvinde Jorden et større Produkt, uden at anvende mere Gødning. Han kan hverken rørlægge Jorden, eller i tilstrækkelig Grad producere Gødning, eller opfodre det Quantum Kraftfoder med Qvæget, som under andre Forhold vilde give ham den største og sikreste Indtægt af Jorden. Endnu mindre kan han anvende den Omhu og Bekostning paa Qvægbesætningen, som alene kan bringe Agerbruget til den Udvikling, som vi Alle maae ønske opnaaet.

Og hvad vil Følgen blive?

Ingen vil være saa kortsynet, at han ikke skulde indsee, at Jorden, naar vore nu bestaaende Forpagtningsforhold vedblive, efterhaanden afgiver saa mange Stoffer til Dannelsen af de Produkter, som i stigende Grad blive dyrkede, bortførte og solgte fra den, at den bliver udtømt og Udbyttet vil blive ringere. Lad os blot antage, at Udbyttet af Avlen derved vilde forringes 2 Td. Sæd pr. Td. Vand, saa bliver det næsten det hele Overflud, som giver os Rente af Jorden; men lad os blot antage i Mod sætning hertil, at en forbedret Qvægavl forbedrer Reen=Indtægten af en Ko med 20 Rd., saa udgjør det næsten den halve Rente af Jordens nuhavende Værdi; eller kunde vi bringe Reen=Indtægten af en Ko 30 Rd. høiere, saa vilde Jordens Værdi næsten fordobles.

Hvilken Opfordring til at medvirke til en friere Udvikling af vore landøkonomiske Kræfter!!

Lad mig nu at henlede Deres Opmærksomhed paa flere Bestemmelser i vore Forpagtningskontrakter, som deels forhindrer Forpagteren i at drage den Nytte af Jorden, som kunde indvindes af den, deels betage ham Opfordringen til at udføre de Forbedringer, som han burde gjøre, dersom Agerbruget skal gaae frem og Udbyttet tiltage.

Den første og største Hindring er den, at Kontrakter indgaaes paa korte Aaremaal, tidligere 11 eller 12 Aar, nu som oftest 7 eller 8 Aar og hyppig endda med den Clausul, at For-

pagteren kan opsiges imod en ubetydelig Godtgjørelse. Jeg spørger Dem, hvilken Opfordring kan en Forpagter paa korte Aaremaal have til at gjøre omfattende Forbedringer? Han maa begribeligviis indskrænke sig til at gjøre sig den ham tilladte Drift saa indbringende som muligt og omdanne saa mange af Jordens plantenærende Stoffer som muligt til sælgelige Produkter, for i den korte Tid, der er levnet ham, ei alene at svare sin Afgift, men og at samle en lille Kapital til sin Dønts Fortsættelse paa et andet Sted, og dog see vi i disse Aar mange ældre og yngre Forpagtere at forlade Eiendommen med Tabet af deres lille Kapital, eller en gammel Forpagter, som har arbeidet et langt Liv uden at efterlade nogen Formue.

Sagen bliver endnu mørkere derved, at Bortforpagtningen som oftest skeer ved Auction. Altsaa skulle de Par Daler, som Poul byder mere end Peder, afgjøre hvem der skal drive Jorden? Der spørges ikke om Dygtighed, om Anlæg og Gave. Og hvilken Sikkerhed har da Eieren for, at Gaarden ikke bliver ødelagt? Maaskee 1 Aars Afgift i Kaution eller Depositum og den bestemte Udfigt til, at Forpagteren ved Fratrædelsen efterlader Jorden mindre istand til at producere, end da han modtog den; thi han er nødt til at astvinge Jorden større Afgroder og udtømmer den begribeligviis, da han ikke kan gjengive Jorden den tabte Kraft uden et Indgreb i sinomme.

En anden Hindring er et forudbestemt Sædskifte, fordi Driftsplanen næsten uden Undtagelse stylder Tilfældet sin Tilværelse og kun sjelden den ved Erfaring vundne Overbeviisning, at Jorden, dreven paa den Maade, giver det største Udbytte og tillige efterlades i en Tilstand, at den kan give fornyede Afgroder; under nærværende Forhold er en bestemt Driftsplan kun et nødvendigt Onde for at forebygge Jordens totale Udtømmelse. Og dog ere mange Bestemmelser i Driftsplanen aldeles illusoriske, f. Ex. i mange Driftsplaner ere Urter optagne for, meget rigtig, at adskille de langstraaede Sædearter ved Bladfrugter; men Urterne kom for ofte og

lyffedes ei mere; det blev tilladt Forpagteren at faae Blandingsfæd istedenfor, og hvad er det blevet til i Virkeligheden? Forpagteren saaer Havre og Byg med lidt Vinter eller Biffer i. Jeg behøver ikke at spørge Dem, om Hensigten er opnaaet.

Den tredie Hindring i at drage den største Nytte af Jorden, ligger i Maaden, hvorpaa Dværgbejætningen bliver overdraget Forpagteren for den korte Tid af 7 eller 8 Aar til Afbenyttelse; enten bliver den overleveret ved Taxation, eller Køerne brændes med et Mærke og vedligeholdes ved et aarligt Indskud af 10 pCt. Begge Maader have meget imod sig, naar Tælen er om et forbedret Agerbrug. At overlevere indbrændte Køer kunde være ret fornuftigt, forudsat at Gieren er tilfæde og er saa fornuftig, at han lader ligesom Køerne slet ikke være brændte, men tillader Forpagteren til alle Tider at udsætte de Dyr, som ere uskikkede til Diemedet og indsætte andre, som ere ham tjenlige; Gieren kunde da brænde 1 eller 2 Gange om Aaret hvad han finder, og Risicoen kunde neppe være stor, især naar Forpagteren selv eier nogle Køer selv. En fornuftig Forpagter burde ikke lade sig afholde fra, at indsætte den Ko, som betaler sig bedst for ham, af Hensyn til at det nu er Gierens Ko, thi han veed, at en Ko, kjøbt med Fornuft og født ret fornuftig, betaler sig selv i 1 Aar. Dog see vi i det praktiske Liv, at Forpagterne ere meget frugtsomme for at indsætte saa gode Køer som de kunde og burde, og mange Giere lægge af Ubekjendtskab til Sagen Hindringer i Veien for Ind- og Udsætningen af Køerne udenfor den bestemte Tid, undtagen naar Nødvendigheden er der, nemlig naar Sygdom har indfundet sig; men netop disse Tilfælde burde undgaaes ved en større Frihed.

At overtage Besætningen ved Taxation har endnu slettere Sider; vi have seet, at Forpagtere have modtaget ved Taxation Køer til 30 Rd. pr. Stk. og afleveret dem saa Aar efter ligeledes ved Taxation til 50 Rd. pr. Stk. og omvendt; hvor er der Sikkerhed for at faae Penge, Møie, Dygtighed og Flid betalt, naar en Forpagter anvender Ujædvanligt paa

sin Besætning? Han beholder kun Frygten for at tabe sine Udlæg og lader Besætningen som den er, da Taxationen mere afhænger af Tilfældet og Conjuncturerne end af Dyrenes virkelige Værdi.

Nu siger Nogen: lad Forpagteren kjøbe hele Besætningen! ja vel! det vilde være det Rigtigste under andre Forhold; men hvem godtgjør Forpagteren Renten af den Kapital, som staaer i Kærne og som er ligesaa stor, som i hele den øvrige Besætning og Inventarium? Hvor kan en Forpagter paa 7 eller 8 Aar være tjent med at anskaffe en udmærket Qvægsbesætning? Den skal maaflæe afhændes i et meget ubeleiligt Dieblis under uheldige Conjuncturer og bibringer hans Pung et ulægeligt Saar.

Skal Besætningen forbedres ved eget Tillæg, ja veed Enhver, som har tillagt selv, at en virkelig Forbedring først kan opnaaes efter flere Aars Arbejde og Møie; Forpagteren mangler altsaa enhver Opfordring til at opoffre Noget i den Retning.

Det er oienlynt, at de nævnte Bestemmelser, hvortil jeg vil indskrænke mig, skulde deres Tilværelse deels Frygt for at Forpagteren vil ødelægge Jorden og Besætningen, deels Frygt for, at Eiendommens Værdi i Løbet af de Aar, hvori Contracten gjælder, skulde stige saa meget, at Eieren fik for liden Rente af sin anlagte Kapital.

Den første Grund er meget uholdbar, da en flet eller uformustig Forpagter ved de fleste Driftsplaner vil kunne ødelægge Eiendommen ret grundig, uden at Eieren kan sagsøge ham derfor; ja selv de Bestemmelser, hvorefter Forpagteren skal opfodre visse Tønder Sæd eller gjøde visse Tønder Land, ere illusoriske, da Controllen mangler. Den eneste visse Maade at naae Maalet er, at forbinde Forpagterens Fordeel næie med Eieren.

Hvad den anden Frygt angaaer, at Eieren ikke skulde faae saa høi en Rente, som han muligen kunde faae, da ligger dog for Diebliffet den Tanke nær, at de fleste Eiendomme

betales med en Priis, som neppe kan stige meget høiere, og tillige har jeg aldrig kunnet fatte, at et virkeligt Aristokrati, hvorunder jeg forstaaer en Samling af Mænd, der besidde Eiendom, Formue og Fædrelandsfjærlighed nok til at kjende sin Stilling i Staten, kan betragte Jord som en Handelsvare, der ligesom Thee og Kaffebonner gaaer fra Haand til Haand. Det forekommer mig at vore Eiendomsbesidderes smukkeste og behageligste Formaal er at stræbe hen til, at Fædrelandets bedste og største Kilde til Velstand maa flyde stærkere og stærkere, at det altsaa maatte være deres vigtigste Opgave at bortfjerne de Hindringer, som staae i Veien for Udviklingen af Landets Kræfter. Der er Gud skee Lov ogsaa mange Mænd her i Landet, som føle varmt for denne Sag, men saa Steder er den Følelse bleven til Virkelighed.

For at medvirke til Knudens Løsning vilde jeg foreslaae tvende Foranstaltninger.

Den første er, at Forpagtningscontracterne indgaaes for en længere Tid, mindst 20 til 30 Aar; den anden: at stille Vilkaarene saaledes, at Forpagteren med Sikkerhed for at faae sit Arbeide og sine Udlæg betalt, kan udføre de Forbedringer, som ere mest hensigtsmæssige. Vi vilde da snart paa Familiegodsfer see Forpagterfamilier, som kunne og ville anvende Kapitaler paa Jordens og Dvægets Forbedring. I Grunden hæves med den længere Forpagtningstid de fleste andre Hindringer for Agerbrugets Fremme, som jeg har nævnt. Thi hvorfor skulde man binde en Forpagter paa en lang Arrække til en bestemt Drift? Er han en fornuftig Mand, saa vil han indsee, at han maa følge et til de stedlige Forhold passende Sædskifte; er han det ikke, saa vil hans Pung føle det og han vil foretage Forandringer, fordi Forholdene tvinge ham dertil. Der vil da ikke være Tale om at faae Tilslidelse til at faae 4 Halme efter hinanden, hvorved Skaden flydes hen til den næste Generation, fordi det er Manden selv, der bærer Skaden.

Hvorfor skulde man indbrænde Køerne? Forpagteren for en længere Aarrække har al mulig Grund til at eie Køerne selv, og Landet er velhavende nok til, at der til alle større Gaarde kunne findes Forpagtere, som selv kunne besætte Eiendommen. Skulde en saadan Forpagter mangle en Kapital, saa vil han let kunne laane den; men hvem Andre end Familien vil laane en Forpagter paa kort Aaremaal Kapitaler? Der mangler enhver Sikkerhed.

Men en Forpagter paa længere Tid har ogsaa den samme Opfordring som Eieren til at gjøre de Forbedringer, som efter de stedlige Forhold kunne love ham et forøget Udbytte og altsaa betale sig. Han kan rørlægge Jorden, foretage Inddæmninger, større Udtørninger og Udgravninger; han kan især foretage de Forbedringer og Forandringer ved Dvæget, som synes ham mest nyttige og love Udbytte, han kan opdrætte gode Dvægstammer, hvilket paa kort Aaremaal er umuligt, han kan fremdeles opfodre det Kraftfoder, som skal give Jorden den Produktionssevne, som med Sikkerhed vil give ham Renter af de Penge, den Flid og det Arbeide, han har anvendt, og han vil heldigen kunne concurrere med Eieren om, hvem der kan udføre sit Arbeide smukkest og hvem der kan møde ved de offentlige Skuer med de mest hensigtsmæssige Dyr.

Da saaledes den længere Forpagtningstid vil afhjælpe store Mangler og formodentlig vil foranledige, at Forpagtningscontracter indgaaes sjelden eller indskrænkes til Overdragelser af bestaaende Rettigheder, saa vilde der hovedsagelig i Contracten være at bestemme, i hvilken Tilstand Eiendommen ved Fratrædelsen skulde befinden sig, hvorledes Markerne skulde være besaaede, hvor Gjødningen skulde anvendes, ligesom hvorledes Bygningerne skulde være beskafne m. m.

Der staaer endnu tilbage at omtale, hvad der kan gøres for at sikkre Forpagteren Erstatning for de Forbedringer, som han udfører i de sidste Aar af Forpagtningens Varighed, og da Gjødning og Arbeide ere de to Factorer, som bære

Culturen, saa er det nærmest disse tvende Ting, for hvilke han kan vente Erstatning.

I de Lande, hvor Culturen staaer høiest, har man ogsaa indseet det og ved Bane ere visse Bestemmelser i den Retning blevne til en Vedtægt; saaledes vil jeg nævne Belgien, hvor den fratrædende Forpagter faaer en Godtgjørelse for den Gjødning, han har nedlagt i Jorden, efter almindelig antagne Regler; i Mecklenborg faaer den fratrædende Forpagter Godtgjørelse for den mere end almindelige Pløining, han har udført det sidste Aar før Fratrædelsen, og i England faaer han efter Sigende flere Steder Godtgjørelse for forøget Gjødning.

Skulde jeg, skjøndt det er meget vanskeligt at foreslaae Noget, som kan passe overalt, foreslaae noget i den Retning hos os Anvendeligt, saa vilde det være, at Forpagteren skulde nyde Godtgjørelse for en vis Qvotadeel af det Kraftfoder, som han har opfodret paa sit Qvæg i de 2de sidste Aar, med Fradrag af de Afgrøder, som deraf allerede ere indvundne; f. Ex.: En Forpagter har opfodret paa sit Qvæg 1000 Ld. Sæd det sidste Aar; deraf ere de $\frac{2}{3}$ Dele af Værdien betalte af Qvægets forøgede Indtægt, men den $\frac{1}{3}$ Deel af Værdien er tilført Ageren ved Gjødningen og findes virkelig ophobet i Jorden; for det andet Aar findes der vel en Deel, men en Deel er der i ethvert ordentligt Afsæbrug anvendt til 1 eller 2 Afgrøder; altsaa mener jeg, at Forpagteren kunde tilkomme omtrent $\frac{1}{3}$ Deel Godtgjørelse af det første og $\frac{1}{6}$ Deel af Kraftfoderets Værdi af det andet Aar.

Det vilde sjelden komme til Anvendelse, men være en stor Spore til et forbedret Agerbrug.

Den kunstige Gjødning maa betale sig i 1 Aar, altsaa kan den ikke være Gjenstand for Erstatning, ligesaa lidt som Mergling eller anden Perring. Derimod kunde der vel være andre Jordarbeider, som kunde være Gjenstand for Erstatning, naar Gieren deri faaer en blivende Værdi; dog ere Forholdene saa forskellige hos os, at jeg ikke tør nævne visse bestemte Arbeider, men jeg mener, at Gier og Forpagter let

enes om flige Ting, naar de med god Villie søge at nærme sig til hinanden.

Dette er i korte Træk hvad jeg paa Sagens nærværende Standpunkt vilde anføre om Forpagtninger, og jeg haaber at have holdt alt Uvedkommende og Personligt borte og kun betragtet den fra det landøkonomiske Standpunkt; nu vil formentlig Gjenstanden kunne udføres videre, idet Gierne ville give deres Bidrag og idet Forpagterne, hvoraf Landhuusholdningselskabet ikke tæller saa saa imellem sine Medlemmer, ville benytte Leiligheden til at oplysse deres Stilling og komme med Forslag til en ønskelig Ordning af Forholdet. Hele den danske Landbostand vil da glæde sig over de Resultater, der ville indvindes.
